

Отримано

25.09.2023 р.

Голова спеціалізованої
вченої ради

ДФ 26.133.034

д.п.н., проф. Петрошко Ж.В.

Голові спеціалізованої вченої ради

ДФ 26.133.034

у Київському університеті

імені Бориса Грінченка,

доктору педагогічних наук, професору,

професору кафедри соціальної педагогіки

та соціальної роботи Факультету психології,

соціальної роботи та спеціальної освіти

Жанні ПЕТРОЧКО

Рецензія

Лях Тетяни Леонідівни, кандидата педагогічних наук, доцента, завідувача кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу Мельничук Вікторії Олексіївни «Соціальна профілактика залучення підлітків до комерційного сексу», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота, галузь знань 23 Соціальна робота.

1. Актуальність дисертаційного дослідження

У сучасних соціально-економічних умовах розвитку незалежного українського суспільства соціальна політика держави спрямована на профілактику негативних явищ як фактору попередження соціальних негативів. Проте соціально-економічні зміни, що відбуваються нині, лібералізація політичних і духовно-моральних відносин, масове поширення гедоністичних цінностей, зниження рівня соціального і державного контролю над особистим життям громадян є фактором, що сприяє поширенню різних форм девіантної поведінки (протиправні дії, адиктивна поведінка, самогубства, проституція тощо).

Однією з найсерйозніших проблем сьогодення є залучення дітей до комерційного сексу. Згідно з дослідженнями, за останні роки виникла проблема поширення не тільки проституції неповнолітніх дівчат, а й хлопчиків. Так, за

станом на 2003 р. в Україні серед дітей, які надавали сексуальні послуги за плату, 99% становили дівчата. У 2012 р. зафіксована частка чоловіків, що мають секс з чоловіками – 1,2% серед чоловічого населення України у віці 15-59 років. Згідно з даними біоповедінкових досліджень Українського інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка та ЮНІСЕФ, серед жінок, які займаються наданням сексуальних послуг в комерційних цілях, 11% склали діти у віці від 12 до 15 років і 20% – у віці від 16 до 17 років. Серед 123,5 тис. дітей, що належать до груп ризику, і безпритульних дітей, кількість дівчат, які надають сексуальні послуги на комерційній основі, склала 5,5 тис., кількість хлопчиків/підлітків, які мали секс з чоловіками, склала 13 тис. осіб.

Міжнародна організація ЕКПАТ наводить дані про те, що близько мільйона дітей в усьому світі залучені до сексуального туризму. Не оминула ця проблема і Україну. За даними соціологічного дослідження, здійсненого аналітичним центром «Соціоконсалтинг» у 2015 році, до сфери комерційного сексу в нашій країні дівчатка залучаються вже з 11-12 років, офіційно зареєстрованими є 612 випадків торгівлі дітьми, за якими відкрито кримінальні справи, а кожного дня працівниками відділів по боротьбі з кіберзлочинністю вилучаються тисячі порнографічних матеріалів за участі дітей. Згідно з даними дослідження, проведеного Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» у 2015 році, серед жінок, які займаються наданням сексуальних послуг у комерційних цілях, 13% склали діти у віці від 12 до 15 років та 20% – у віці від 16 до 17 років. Загалом від 10 до 20% працівників комерційного сексу в Україні мають вік до 18 років.

2. Наукова новизна результатів дисертації

Наукова новизна результатів дисертації незаперечна: вона зумовлена тим, що в ній Вікторія Олексіївна уперше комплексно розглянула та теоретично обґрунтувала: зміст, форми та методи соціальної профілактики залучення підлітків до комерційного сексу у закладах загальної середньої освіти; сутність поняття «соціальна профілактика залучення підлітків до комерційного сексу»;

розробила та апробувала комплексну профілактичну програму роботи з підлітками з питань формування культури здорового способу життя, статевого виховання, профілактики ризикованої поведінки «Безпечне життя – безпечне кохання».

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Теоретичне значення цієї дисертаційної роботи не викликає сумніву, оскільки авторка пропонує нові перспективні ідеї щодо змісту, форм та методів соціальної профілактики залучення підлітків до комерційного сексу у закладах загальної середньої освіти. Вона визначила та охарактеризувала критерії, показники готовності підлітків до протидії залученню до комерційного сексу: когнітивний критерій («знання про сексуальну культуру», «знання про безпечну поведінку»); мотиваційно-ціннісний критерій («прагнення до саморозвитку», «усвідомлення цінності власного життя і здоров'я»); особистісний критерій («особиста гідність, самоповага», «емоційна стійкість»); операційний критерій («здатність визначати можливу соціальну небезпеку», «готовність чинити опір ризикованим пропозиціям»); виявлено та охарактеризовано рівні сформованості готовності підлітків до протидії залученню до комерційного сексу: високий (усвідомлений), середній (ситуативний), мінімальний (критичний).

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробленні й практичному впровадженні змісту, форм та методів профілактичної роботи з підлітками та їхніми батьками, що використовуються в практиці роботи закладів загальної середньої освіти, центрів соціальних служб, громадських організацій тощо; методичному забезпеченні (методичні рекомендації, програми тренінгів, семінарів тощо) підготовки, підвищення кваліфікації педагогічних працівників і представників громадських організацій до профілактики залучення підлітків до комерційного сексу. Матеріали дослідження можуть бути використані у системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників; практичній роботі соціальних педагогів, соціальних працівників; змісті освітніх компонентів для здобувачів вищої освіти спеціальності 231 Соціальна робота за освітніми програмами «Соціальна робота», «Соціальна педагогіка».

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження зумовлена ґрунтовним опрацюванням теоретичних джерел і їх глибоким їх аналізом. Наукові положення, висновки і результати, які представлено в дисертації Вікторії Мельничук, оцінюємо як теоретично і емпірично обґрунтовані й достовірні. Вони базуються на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, таких як: теоретичні, контент-аналіз нормативно-правових документів, систематизація і класифікація науково-теоретичного матеріалу; емпіричних – опитування, анкетування; методів математичної статистики з метою кількісної обробки даних і визначення статистичної значущості отриманих у ході експерименту результатів. Загальні висновки дисертації, на нашу думку, логічні й переконливі. Вони вповні висвітлюють хід дослідження, поставлені завдання й результати проведеної роботи.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією

Визначені в дисертації завдання здобувачка виконала на високому рівні. Вона чітко сформувала мету дослідження, для її досягнення вдало визначила завдання та обрала доцільні методи. Представлений текст кваліфікаційної наукової праці демонструє, що Вікторія Мельничук опанувала методологію наукової діяльності, уміло застосовує її на практиці, а отже, оволоділа необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

6. Апробація результатів дисертації

Основні результати дисертаційного дослідження відображені у численних наукових та науково-методичних працях – 41 одиниця. З них: 10 наукових статей, опублікованих у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 2 наукові статті у співавторстві, опубліковані у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базі даних Web of Science Core Collection; 29 публікацій, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації. Основні положення і результати дослідження представлено у доповідях і повідомленнях на багатьох міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях.

7. Структура та зміст дисертації

Зміст дисертаційної роботи Мельничук Вікторії Олексіївни «Соціальна профілактика залучення підлітків до комерційного сексу» охоплює основні аспекти теми, відповідає меті та завданням дослідження.

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (322 найменування, з них 46 – іноземною мовою) та додатків. Загальний обсяг роботи становить 439 сторінок, з них основного тексту – 213 сторінок, 24 додатків – 155 сторінок, 25 таблиць і 18 рисунків – 21 сторінка.

Контекст дисертаційного дослідження відрізняється логічністю, індивідуальним і творчим авторським підходом до задуму дисертації, обізнаністю автора в методологічному інструментарії, підходах, методах, принципах, обґрунтованістю висновків, оригінальному баченні дискусійних проблем.

У вступній частині Мельничук Вікторія Олексіївна обґрунтувала актуальність теми дослідження, її зв'язок із науковою програмою, сформулювала об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, наукову новизну і практичне значення роботи, дані про апробацію отриманих результатів та публікації за темою дисертації.

У першому розділі «Теоретичні засади профілактики залучення підлітків до комерційного сексу як соціальної проблеми» Вікторією Мельничук проаналізовано проблему залучення підлітків до комерційного сексу в сучасних наукових дослідженнях; міжнародні та вітчизняні стандарти форм та методів залучення підлітків до комерційного сексу; схарактеризовано соціальну профілактику залучення підлітків до комерційного сексу.

У другому розділі «Соціальна профілактика залучення підлітків до комерційного сексу в діяльності закладів загальної середньої освіти» здобувачкою обґрунтовано соціально-педагогічні умови, сутність та особливості соціальної профілактики залучення підлітків до комерційного сексу. Також визначено рівні готовності підлітків протидіяти залученню до комерційного сексу.

У третьому розділі «Експериментальна робота з перевірки дієвості змісту, форм і методів соціальної профілактики залучення підлітків до комерційного сексу» визначено технологізацію процесу соціальної профілактики залучення підлітків до комерційного сексу. Також він був присвячений висвітленню результатів експериментальної роботи з впровадження змісту, форм та методів соціальної профілактики залучення підлітків до комерційного сексу, оцінці та аналізу ефективності експериментальної роботи з соціальної профілактики залучення підлітків до комерційного сексу.

Загальні висновки логічно випливають із проведеного дослідження, формуючи основні результати та визначаючи значення їх для оцінки соціальної роботи.

8. Дотримання академічної доброчесності

Знайомство з текстом дисертаційного дослідження дозволило констатувати, що Мельничук Вікторія Олексіївна дотрималась правил академічної доброчесності, в тексті не знайдено некоректного цитування, ознак плагіату. Дисертаційна робота є оригінальним завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, які висуваються Міністерством освіти і науки України до оформлення дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

9. Дискусійні положення та зауваження

Принципових зауважень щодо структури, основних положень та концепції дисертації Вікторії Мельничук в нас немає. Оцінюючи загалом позитивно наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, дозволю собі висловити зауваження і рекомендації до окремих положень дисертації.

1. Потребують обґрунтування виділені здобувачкою рівні формування готовості підлітків чинити протидію залученню до комерційного сексу: мінімальний (критичний), середній (ситуативний), високий (усвідомлений). Варто було б обґрунтувати, чому виділено саме ці три рівні.

2. У роботі варто було б приділити більшу увагу розкриттю механізмів впливу педагогічного колективу та батьків на формування готовості підлітків чинити протидію залученню до комерційного сексу. Здобувачка здійснювала

роботу з педагогами і батьками, однак, як вони надалі впливали на підлітків, лишилося нез'ясованим.

3. Робота значно виграла б, якби Вікторія Олексіївна Мельничук продемонструвала можливості поширення прав учасників програми, залучення їх в якості волонтерів, співведучих, керівників творчих груп тощо.

4. Дисертаційна була б повнішою, якби здобувачка проаналізувала гендерні особливості профілактики залучення підлітків до комерційного сексу, а також розробила б рекомендації для здійснення профілактичної роботи для підлітків із інвалідністю, враховуючи інклюзивний підхід, що набуває поширення в закладах загальної середньої освіти та реформу деінституалізації в Україні.

Висловлені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Мельничук Вікторії Олексіївни, а є можливостями, які можуть бути використані в подальшому при написанні наукових робіт на цю тематику.

10. Загальний висновок і оцінка дисертації

Цілісний аналіз дисертації Мельничук Вікторії Олексіївни на тему «Соціальна профілактика залучення підлітків до комерційного сексу» та опублікованих здобувачкою наукових праць дає підстави для висновку про те, що ця робота є оригінальним, самостійним і завершеним дослідженням, яке містить наукову новизну, теоретичне і практичне значення, повністю відповідає обраній спеціальності.

Робота виконана на високому науково-методичному рівні, містить різноплановий і ретельно опрацьований здобувачкою матеріал, визначається науковою новизною і практичним значенням, що дає нам право вважати, що дисертаційне дослідження Мельничук Вікторії Олексіївни на тему «Соціальна профілактика залучення підлітків до комерційного сексу» відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства

освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 23 Соціальна робота за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Рецензент:

кандидат педагогічних наук,
доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи факультету психології,
соціальної роботи та спеціальної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка

Тетяна ЛЯХ

Трубіцький Олександр В.К.
П. Малицько